

UOT 355/359

<https://doi.org/10.59849/2710-0820.2025.1.180>

Mayor Mehrac Hüseynov
Beynəlxalq Hərbi Əməkdaşlıq İdarəsi
Azərbaycan
mehrac77@yahoo.com

MİLLİ TƏHLÜKƏSİZLİYƏ KONSEPTUAL BAXIŞ

Açar sözlər: milli təhlükəsizlik, beynəlxalq əməkdaşlıq, kibertəhdidlər, terrorizm,

Giriş

Məqalədə milli təhlükəsizlik anlayışı və onun müasir dünyada əhəmiyyəti haqqında geniş məlumat verilir. Milli təhlükəsizliyin bir konsepsiya kimi təkamülü və zamanla dəyişməsi, müxtəlif sahələri, o cümlədən hərbi, iqtisadi, siyasi, ekoloji və sosial sahələri əhatə edir. Əlavə olaraq, terrorizm, kibertəhdidlər, iqlim dəyişikliyi və pandemiyalar da daxil olmaqla, milli təhlükəsizliyin qorunmasında dövlətlərin üzləşdiyi müxtəlif çətinliklər qeyd edilir. Dövlətlərin hərbi, diplomatik və iqtisadi siyasətlə yanaşması, bu çağırışların həlli üçün qəbul etdiyi müxtəlif milli təhlükəsizlik siyasətləri təhlil olunur, milli təhlükəsizliyin qorunmasında beynəlxalq əməkdaşlığın əhəmiyyəti və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, NATO kimi beynəlxalq təşkilatların rolu vurğulanır.

Milli təhlükəsizlik müasir dünyada mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə alsaq, qeyd edilən problemlərin həllində dövlətlərarası əməkdaşlığı, texnologiya və infrastruktura yatırılan investisiyaları əhatə edən müasir strategiyaların hazırlanması və həyata keçirilməsi vacibdir. Dövlətlərin əməkdaşlıq etməsi, bu gün mövcud olan və gələcəkdə ehtimal edilən təhlükələrə (təhdidlərə) dərhal və adekvat cavab verməsi nəticəsində vətəndaşların və təbii sərvətlərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi mümkündür. Məqalədə istifadə olunan tədqiqat metodları arasında tarixi analiz, müqayisəli təhlil və sistemli yanaşma xüsusi yer tutur. Bu metodlar vasitəsilə milli təhlükəsizliyin müxtəlif aspektləri, dövrlər və ölkələr üzrə təhlil edilir və bu anlayışın dinamikası araşdırılır.

Təhlükəsizlik bir dövlətin müharibəyə dərhal və ya nəticə etibarilə hazırlanma vəziyyətinə gətirilən ehtiyatların həyati əhəmiyyət kəsb

edən maraqlarını özündə birləşdirir. Bu, dövlətin təhlükəsizliyi üçün mühüm dəyərlər və maraqlardır. Milli təhlükəsizlik bir millətin suverenliyi, ərazi bütövlüyü, vətəndaşlarının daxili və xarici təhdidlərdən qorunmasını ehtiva edən bir anlayışdır. Milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi sülh və sabitliyin saxlanması, iqtisadi inkişaf və insan hüquqlarının qorunması üçün vacib şərtidir. Milli təhlükəsizlik yalnız hərbi müdafiəni deyil, eyni zamanda iqtisadi, siyasi, ekoloji və sosial sahələri əhatə edən geniş anlayışdır. O, dövlətin sabitliyinə xələl gətirə biləcək müxtəlif təhdid və çağırışları həll etmək üçün hərbi münaqişələr çərçivəsindən kənara çıxan çoxölçülü yanaşmanı əhatə edir. Milli təhlükəsizliyə çağırışlar mürəkkəb və müxtəlif yanaşmaları özündə ehtiva edir.

Milli təhlükəsizlik anlayışı son zamanlar müasir dünyada baş verən kibercümlər, iqlim dəyişikliyi və pandemiya kimi global qeyri-hərbi təhdidləri əhatə edəcək şəkildə təkamül etməkdədir. Bu təhdidlər çox vaxt transmilli xarakter daşıyır və aradan qaldırılması üçün beynəlxalq əməkdaşlıq tələb edir. BMT və NATO kimi beynəlxalq təşkilatlar təhlükəsizlik məsələlərində beynəlxalq əməkdaşlığın təşviqində mühüm rol oynayır.

Milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi kompleks yanaşma tələb edən mürəkkəb və geniş prosesdir. Dövlətlər ənənəvi hərbi təhdidlərdən yeni yaranan qeyri-hərbi təhdidlərədək bir sıra problemləri həll etməyə hazır olmalıdırlar. Effektiv milli təhlükəsizlik strategiyası beynəlxalq əməkdaşlıq, texnologiya və infrastruktura qoyulan investisiya, effektiv siyasət tələb edir. Dövlətlər birgə əməkdaşlıq etməklə, müasir dünyada öz vətəndaşlarının mürəkkəb və bir-biri ilə əlaqəli milli təhlükəsizliyini təmin edə bilərlər.

Bu tədqiqat mövzusunda milli təhlükəsizlik anlayışı, onun konsepsiya kimi təkamülü, tədricən necə dəyişməsi, milli təhlükəsizliyin hərbi, iqtisadi, siyasi, ekoloji və sosial kimi sahələri, o cümlədən terrorizm, kibertəhlükə, iqlim dəyişikliyi və pandemiyalar daxil olmaqla, milli təhlükəsizliyin təmin olunmasında dövlətlərin üzləşdiyi müxtəlif qlobal problemlər daha geniş tədqiq edilir.

Tarixi perspektiv

Milli təhlükəsizlik anlayışı zamanla təkamül edən bir məfhumdur. Onun tarixi kökləri qədim dövlət və imperiyaların özlərini xarici təhdidlərdən qorumağa çalışdıqları antik dünyaya dayanır.

Müasir dünyada milli təhlükəsizlik anlayışı yalnız hərbi müdafiəni deyil, eyni zamanda iqtisadi, siyasi, ekoloji və sosial sahələri əhatə edən geniş məfhum kimi qəbul edilir. Bugün milli təhlükəsizliyə çağırışlar əvvəlki dövrlərə nisbətən daha mürəkkəb və genişdir.

Milli təhlükəsizliyin akademik tədqiqi 1940-cı illərə təsadüf edir. İkinci Dünya Müharibəsi sözügedən anlayışa əsaslı şəkildə təsir göstərmişdir. Uilyam T.R.Foksun 1950-ci illərin ortalarında bu sahə ilə bağlı ilkin tədqiqatlarında qeyd etdiyi kimi “On beş illik dünya müharibəsi və postmüharibə dövründə gərginliyin, ictimai və dövlət marağının mərkəzində olan davamlı milli təhlükəsizlik problemlərinin kəskinləşməsi, ümumiyyətlə, sosial elm adamlarının tədqiqi fəaliyyətinin formalaşması gözlənilən idi”. [10]

Milli təhlükəsizliklə bağlı ilkin ədəbiyyatların formalaşmasında hərbi strateqlər üstünlük təşkil etmiş, onların diqqəti əsasən dövləti xarici təhdidlərdən qorumaq üçün hərbi gücdən istifadəyə yönəlmişdi.

Soyuq müharibə dövründə milli təhlükəsizlik, ilk növbədə Sovet İttifaqı və onun müttəfiqlərinə qarşı hərbi müdafiəyə yönəlmişdi. Beləliklə, Soyuq müharibənin başa çatması ilə milli təhlükəsizlik anlayışı daha geniş vüsət alaraq, terrorizm, kiberhücumlar, iqlim dəyişikliyi və pandemiya kimi qlobal qeyri-hərbi təhdidləri özündə ehtiva edir.

Soyuq müharibənin başa çatması ilə milli təhlükəsizlik anlayışı təkamül etməyə başladı. Sovet İttifaqının süqutu, terror və transmilli

cinayətkar qruplar kimi yeni qeyri-dövlət aktorlarının meydana gəlməsi milli təhlükəsizlik anlayışının formalaşmasına səbəb oldu. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının (BMTİP) 1994-cü il İnsan İnkişafı Hesabatında milli təhlükəsizlik “fərdlərin və icmaların ləyaqətlə yaşaması, qorxu və ehtiyaclardan azad olunması şərti” kimi müəyyən edilmişdir. [6] Bu anlayış nəticəsində milli təhlükəsizlik məfhumu yalnız hərbi müdafiəni deyil, eyni zamanda iqtisadi, siyasi, ekoloji və sosial sahələri əhatə etməklə geniş yer aldı.

2001-ci ilin 11 sentyabrında ABŞ-da baş verən terror aktlarını milli təhlükəsizliyin təkamülündə dönüş nöqtəsi hesab etmək olar. Bu aktlar dövlətlərin qeyri-dövlət aktorlarına qarşı həssaslığını nümayiş etdirdi, milli təhlükəsizliyə yalnız hərbi müdafiəni deyil, həm də kəşfiyyat məlumatlarının toplanmasının, hüquq-mühafizə və diplomatiyanı özündə əks etdirən hərtərəfli yanaşmanın zəruriliyini vurğuladı. ABŞ hökuməti Milli Təhlükəsizlik Departamentini yaradaraq, hüquq-mühafizə orqanlarına terror fəaliyyətlərini araşdırmaq və onun qarşısını almaq səlahiyyətini verən ABŞ PATRIOT Aktını qəbul etməklə, hücumlara adekvat cavab vermiş oldu. [9]

Milli təhlükəsizlik anlayışı 11 Sentyabr terror aktından sonrakı illərdə də inkişaf etməyə davam etdi. Bundan əlavə, kibertəhlükə, iqlim dəyişikliyi və pandemiyaların getdikcə artması milli təhlükəsizlik anlayışının genişlənməsinə səbəb oldu.

Beləliklə, milli təhlükəsizlik anlayışı hərbi müdafiəyə yetərli diqqət ayrılmaması səbəbindən bir sıra qeyri-hərbi təhdidləri özündə əks etdirən daha geniş və mürəkkəb konsepsiyaya çevrilmişdir. Milli təhlükəsizliyin çoxölçülü xarakteri müasir dünyada dövlətlərin üzləşdiyi problemlərin mürəkkəb və bir-biri ilə əlaqəli xarakterini ehtiva edir.

Milli təhlükəsizlik sahələri

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi müasir dünyada milli təhlükəsizlik yalnız hərbi müdafiəni deyil, eyni zamanda iqtisadi, siyasi, ekoloji və sosial sahələri özündə əks etdirən geniş bir anlayışdır. Bu bölmədə milli təhlükəsizliyin müxtəlif sahələrini qısa şəkildə tədqiq edilir.

Hərbi sahə. Milli təhlükəsizliyin hərbi sahəsi dedikdə, bir millətin hərbi gücdən istifadə edərək, xarici təhdidlərdən qorunma qabiliyyəti başa düşülür. Buraya hərbi güc qabiliyyətinin saxlanması, innovativ silah sistemlərinin hazırlanması, hərbi təlim və əməliyyatların keçirilməsi daxildir. Milli təhlükəsizliyin hərbi sahəsi potensial düşmənləri hücum edəcəyi təqdirdə, itkilərinin çox yüksək olacağına inandırmaqla, əməliyyatdan çəkəndirmə anlayışı ilə sıx bağlıdır.

İqtisadi sahə: Milli təhlükəsizliyin iqtisadi sahəsi bir millətin öz iqtisadi maraqlarının xarici təhdidlərdən qorunması qabiliyyətidir. Buraya ölkə iqtisadiyyatının sabitliyinin və iqtisadi artımının təmin edilməsi, sənayesinin ədalət-siz rəqabətdən qorunması, enerji və xammal kimi əsas resursların səmərəliliyinin artırılması daxildir. İqtisadi təhlükəsizlik milli güclə sıx əlaqəlidir. Buna səbəb, güclü iqtisadiyyata malik olan dövlətin hərbi və siyasi təsirini saxlamaq üçün zəruri resurslarla təmin edilməsidir. Güclü iqtisadiyyata malik olan bir millətin daxili və xarici çağırışlara adekvat cavab vermək qabiliyyəti yüksək olur.

Siyasi sahə. Milli təhlükəsizliyin siyasi sahəsi bir millətin öz siyasi institutları və dəyərlərini xarici və daxili təhdidlərdən qorumaq qabiliyyətini özündə birləşdirir. Buraya, siyasi tərribat, casusluq və təbliğatla mübarizə, həmçinin demokratik dəyərlərin və insan hüquqlarının təbliği daxildir. Siyasi təhlükəsizlik digər dövlətlərə təsir etmək üçün diplomatiya, mədəniyyət və digər qeyri-hərbi vasitələrdən istifadəni nəzərdə tutan yumşaq güc anlayışı ilə sıx əlaqəlidir.

Milli təhlükəsizliyin siyasi baxımdan qiymətləndirilməsi güclü diplomatiya, daxili siyasi sabitlik və idarəetməni əhatə edir. Güclü diplomatiya və sabit idarəçilik beynəlxalq aləmdə navigasiya etmək, ittifaqlar yaratmaq xarici və daxili çağırışlarla mübarizədə dayanıqlılığı artırmaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Siyasi cəhətdən sabit mühit ölkənin ümumi təhlükəsizlik mövqeyinə və onun bir sıra təhlükəsizlik təhdidlərini effektiv aradan qaldırmaq qabiliyyətinə töhfə verir.

Ekoloji sahə. Milli təhlükəsizliyin ekoloji sahəsi bir millətin öz təbii ehtiyatları və ekosistemlərini xarici təhdidlərdən qorumaq qabiliyyətidir. Buraya iqlim dəyişikliyi, meşələrin qı-

rılması və havanın çirklənməsi kimi problemlərin həlli, həmçinin biomüxtəlifliyin və ətraf mühitin mühafizəsi daxildir. Ekoloji təhlükəsizlik iqtisadi artımın ətraf mühitin mühafizəsi ilə balanslaşdırılmasını ehtiva edən davamlı inkişaf konsepsiyası ilə sıx əlaqəlidir.

Sosial sahə. Milli təhlükəsizliyin sosial baxımdan qiymətləndirilməsi bir millətin öz vətəndaşlarını cinayət, terror və sosial iğtişaşlar kimi daxili təhdidlərdən qorumaq qabiliyyətini əhatə edir. Buraya ictimai asayişin və insan hüquqlarının qorunması, sosial birliyin təşviqi daxildir. Sosial birlik cəmiyyət daxilindəki əlaqənin və birliyin gücünü, şəxsiyyət və birgə əməkdaşlıq hissini, dayanıqlılıq isə cəmiyyətin çətinliklərə uyğunlaşmaq və onları dəf etmək qabiliyyətini aşılır. Sosial birlik və dayanıqlılıq sosial sahənin təməl prinsipi olan ictimai sabitliyin əsasını təşkil edir. Sosial təminat fərdlərin yoxsulluq, xəstəlik və zorakılıq kimi bir sıra təhlükələrdən qorunmasını ehtiva edən insan təhlükəsizliyi anlayışı ilə sıx əlaqəlidir.

Milli təhlükəsizlik istiqamətində müasir çağırışlar

Milli təhlükəsizlik dövlətlərin öz suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda, habelə vətəndaşlarının daxili və xarici təhdidlərdən qorunması zamanı üzləşdiyi bir sıra problemləri özündə birləşdirən mürəkkəb və geniş anlayışdır. Bu bölmədə terrorizm, kibertəhdidlər, iqlim dəyişikliyi və pandemiya daxil olmaqla, milli təhlükəsizliklərin qorunması zamanı xalqların üzləşdiyi müxtəlif çətinliklər müzakirə olunur.

Terrorizm. Terrorizm milli təhlükəsizliyə əsas təhdidlərdən biri hesab olunur. Belə ki, o, ölkənin infrastrukturuna və vətəndaşlarına mühüm ziyan vura bilər. Terror hadisələri siyasi, dini və ya ideoloji baxımdan müxtəlif motivasiyalı şəxslər və ya qruplar tərəfindən həyata keçirilə bilər. 2001-ci ilin 11 sentyabrında ABŞ-da baş verən terror hadisələri, 2008-ci ildə Hindistanda Mumbay hücumları və 2015-ci ildə Fransada Paris hücumları yaxın tarixdə terror aktlarının ən bariz nümunələrdəndir. [2]

Kibertəhdidlər. Kibertəhdidlərdə dövlətin rəqəmsal infrastrukturunu və həssas məlumatları təhlükəyə atıla bilər ki, bu da narahatlıq hissənin artmasına səbəb olur. Kiber və süni intellekt sahəsində müasir texnologiyanın getdikcə sü-

rətli inkişafı milli təhlükəsizliyə yeni təhdidlər yaradır. Hazırda dövlətlər virtual platformada gözlənilən təhdidlərlə mübarizə aparmaq üçün təhlükəsizlik strategiyalarının yenidən qiymətləndirilməsini tələb edən yeni yanaşmanın formalaşmasını həyata keçirirlər. Kiberhücumlar fərdlər, qruplar və ya dövlətlər tərəfindən casusluq, təxribat yolu ilə və ya maddi gəldirdən istifadə edilməklə müxtəlif motivlərlə həyata keçirilə bilər. 150 ölkədə 200 000-dən çox kompüterə təsir edən 2017 WannaCry ransomware hücumu və 2020-ci ildə ABŞ-ın bir sıra dövlət qurumunun kompüter sistemlərini pozan SolarWinds hacki yaxın tarixdə kiberhücumların ən yadda qalan nümunələrindəndir [4].

İqlim dəyişikliyi. İqlim dəyişikliyi nəticəsində dövlətlərin üzləşə biləcəyi təbii fəlakət, qida və su qıtlığı, habelə kütləvi miqrasiya fərqli problemlərdəndir. İqlim dəyişikliyinə meşələrin qırılması, su hövzələrinin çirkəndirilməsi və təbii proseslər daxil olmaqla, bir sıra amillər səbəb olur. Dəniz səviyyəsinin qalxması, tez-tez dəyişən və kəskin hava hadisələri, habelə biomüxtəlifliyin itirilməsi ilə iqlim dəyişikliyinə canlı aləmə təsirləri artıq bütün dünyada hiss olunur [3].

Pandemiyalar. Pandemiyanın milli təhlükəsizliyə ciddi təhlükə yaratması geniş yayılmış xəstəliklərə, ölümlərə, hətta iqtisadi böhranlara gətirib çıxara, dövlət iqtisadiyyatı tənəzzülə uğraya, səhiyyə sistemləri iflic vəziyyətinə düşə bilər. 2019-cu ilin sonlarında başlayan COVID-19 pandemiyası bütün dünyada milyonlarla insana təsir etmiş, iqtisadi və sosial baxımdan əhəmiyyətli fəsadlara səbəb olmuşdu. Pandemiyanın yaratdığı ciddi problemləri həll etmək üçün kollektiv və əməkdaşlıq yanaşması mütləqdir, belə ki, bu böhranlar milli sərhədləri aşaraq, vahid global adekvat cavab tədbirləri tələb edir [11].

Dövlətlər terrorizm, kibertəhdidlər, iqlim dəyişikliyi və pandemiya daxil olmaqla, milli təhlükəsizliyin qorunmasında bir sıra problemlərlə üzləşir. Bu problemlərin həlli dövlətlər arasında əməkdaşlığı, texnologiya və infrastrukturaya qoyulan investisiyaları, məqsədli siyasət və strategiyaları özündə birləşdirən hərtərəfli yanaşma tələb edir. Dövlətlər arasında əməkdaşlıq yolu ilə bugünkü mürəkkəb və bir-biri ilə əlaqəli

dünyada vətəndaşlarının təhlükəsizliyini və fəxrətliyini təmin etmək mümkündür.

Beynəlxalq əməkdaşlıq

Beynəlxalq əməkdaşlıq milli təhlükəsizliyin qorunmasında həlledici rol oynayır. Qloballaşan dünyada dövlətlər təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün kompleks yanaşma tələb edən bir sıra mürəkkəb problemlərlə üzləşirlər. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) və Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı (NATO) kimi beynəlxalq təşkilatlar təhlükəsizlik məsələlərində beynəlxalq əməkdaşlığın təşviqində mühüm rol oynayır.

Beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunması və möhkəmləndirilməsi, dövlətlər arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi məqsədilə yaradılan BMT 1945-ci ildə təsis edilib. BMT öz missiyasına münafiqənin qarşısını almaq, münafiqə tərəflərinə sülhün bərqərar olunmasına kömək etmək, sülhməramlıları yerləşdirmək, sülhün saxlanmasına və dövlətin çiçəklənməsinə şərait yaratmaqla nail olur. BMT Təhlükəsizlik Şurası əsasən beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin saxlanmasına məsuliyyət daşıyır. Baş Assambleya və Baş Katib BMT-nin digər ofisləri və orqanları ilə birlikdə əsas, mühüm və bir-birini tamamlayan rol oynayır [7].

1949-cu ildə yaradılmış NATO xarici təhdidlərə qarşı kollektiv müdafiəni həmrəylik yolu ilə təmin etmək üçün müstəqil dövlətlərin hərbi-siyasi ittifaqidir. NATO-nun məqsədi Şimali Atlantika məkanında sülhü, üzv dövlətlərin azadlığı və təhlükəsizliyini qorumaq üçün siyasi, iqtisadi və hərbi əməkdaşlıqdır. 1991-ci ildən etibarən NATO öz siyasi funksiyalarını gücləndirir, yeni sülhməramlılıq və böhranların idarə olunması vəzifələrini öz üzərinə götürür. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və BMT ilə əməkdaşlıq edir. Milli təhlükəsizliyə terrorizm, kibertəhdidlər, iqlim dəyişikliyi və pandemiya kimi müxtəlif çağırışların həllində beynəlxalq əməkdaşlıq mühüm əhəmiyyət kəsb edir [5, 462].

BMT münafiqənin qarşısını almaq və sülhü bərqərar etmək üçün bir sıra təşəbbüslər və proqramlar, habelə sülhməramlı əməliyyatlar, vasitəçilik və arbitraj, silahsızlaşdırma məsələlərinə və silahlara nəzarət səylərini formalaşdırmışdır. BMT, o cümlədən iqlim dəyişikliyi, yoxsulluq və insan hüquqlarının pozulması ki-

mi qlobal problemlərin həllində əsas rol oynayır. BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) bu çağırışların həlli və bütün dünyada davamlı inkişafın təşviqinin müəyyən edilməsi üçün yanaşmanı özündə ehtiva edir [8].

NATO təhlükəsizlik məsələlərinin həllində beynəlxalq əməkdaşlığın təşviqində mühüm rol oynayır. NATO-nun kollektiv müdafiə barədə 5-ci maddəsinə əsasən Alyansa üzv olan dövlətlərdən hər hansı birinə hücum bütün üzvlərə hücum hesab olunur. NATO tarixində bu maddənin icrası yalnız bir dəfə 2001-ci il 11 sentyabr tarixində ABŞ-ın Nyu York şəhərində baş vermiş əkiz qüllələrə və Pentaqona edilən terror aktından sonra cavab olaraq həyata keçirilmişdir. NATO Balkanlarda sülhməramlı əməliyyatlara və Şərqi Avropada demokratik islahatlara verdiyi dəstək daxil olmaqla, Avropada sabitliyin və təhlükəsizliyin təşviqində əsas rol oynamışdır [7].

Beləliklə, milli təhlükəsizliyin təmin olunmasında beynəlxalq əməkdaşlıq həlledici rol oynayır. BMT və NATO kimi beynəlxalq təşkilatlar beynəlxalq əməkdaşlığı təşviq etməklə münaqişələrin qarşısını ala və dövlətləri sülhə təşviq edə bilər. BMT müxtəlif təşəbbüslər və proqramlar həyata keçirməklə, münaqişələrin qarşısının alınması və sülhün bərqərar olunması üzrə qlobal səylər sırasında öndə durur. Onun diplomatiya, münaqişələrin həlli və sülhməramlı əməliyyatlara sadıqlığı qlobal sabitliyin saxlanmasında beynəlxalq əməkdaşlığın vacibliyini vurğulayır. NATO o cümlədən kollektiv müdafiə və birgə təhlükəsizlik tədbirləri vasitəsilə münaqişələrin qarşısının alınmasına və üzv dövlətlərin qorunmasına əhəmiyyətli töhfə vermişdir. BMT və NATO arasındakı əməkdaşlıq mürəkkəb təhlükəsizlik problemlərinin həllində beynəlxalq əməkdaşlığın gücünü nümayiş etdirir.

Nəticə. Ümumi olaraq, milli təhlükəsizlik hərbi, iqtisadi, siyasi, ekoloji və sosial kimi əsas sahələri əhatə edən geniş anlayışdır. Milli təhlükəsizlik istiqamətində olan çağırışlar mürəkkəb və müxtəlif olmaqla, dövlətlər arasında əməkdaşlığı, texnologiya və infrastruktura investisiyaları, effektiv dövlət siyasəti və strategiyaları əhatə edən hərtərəfli yanaşma tələb edir.

Qlobal platformada yaranan çağırışlarla təkamül etdikcə, vahid yanaşmanın əhəmiyyəti

getdikcə daha da ön plana çıxır. Bu amillərin mürəkkəb təsirinin qəbul edilməsi dövlətlərin nəinki ənənəvi təhdidlərlə üzləşməsinə hazır olmasını, eyni zamanda müasir dünyanın çətinliklərinə uyğunlaşmasını və dayanıqlı olmasını təmin etməklə, effektiv siyasətin qurulmasına zəmin yaradır.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, milli təhlükəsizlik yalnız hərbi müdafiəni əhatə etmir, həm də siyasi, ekoloji və sosial parametrləri müəyyən edən geniş anlayışdır. Milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi sülh və sabitliyin qorunması, iqtisadi inkişafın təşviqi və insan hüquqlarının müdafiəsi üçün çox vacibdir.

Ədəbiyyat

1. Milli təhlükəsizlik haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // – Bakı şəhəri: e-qanun, – 29 iyun 2004-cü il. – URL: <https://e-qanun.az/framework/5455>
2. Christensen, T., Lægred, P., & Rykkja, L. H. The challenges of coordination in national security management—the case of the terrorist attack in Norway // – International Review of Administrative Sciences, – June 2015. vol. 81, no. 2, – p. 352-372.
3. Eichensehr, K. E., & Hwang, C. National security creep in corporate transactions // – New York: Columbia Law Review, – 2023. vol.123, no. 2, – p. 549-614.
4. Eze, V. H. U., Ugwu, C. N., & Ugwuanyi, I.C. A Study of Cyber Security Threats, Challenges in Different Fields and its Prospective Solutions: A Review // – Journal of Scientific Research INOSR, – February 2023. vol. 9, no. 1, – p. 13-24.
5. Goldgeier, J., & Shiffrin, J. R. I. Evaluating NATO enlargement: From cold war victory to the Russia-Ukraine war / J. Goldgeier, & J. R. I. Shiffrin. – Washington, D.C.: Springer International Publishing, – 24 February 2024. – 645 p.
6. Grizold, A. The concept of national security in the contemporary world // – International Journal on World Peace, – September 1994. vol.11, no. 3, – p. 37-53.
7. In Times of Global Crises, Collaboration between Regional Organizations, United Nations Has “Grown Exponentially”, Secre-

- tary-General Tells Security Council: [Electronic resource] / Meetings Coverage and Press Releases.–April 19, 2019. URL:<https://press.un.org/en/2021/sc14498.doc.htm>
8. The role of the United Nations: [Electronic resource] / United Nation. URL: www.un.org/en/hate-speech/united-nations-and-hate-speech/role-of-the-un
9. The USA PATRIOT Act: Preserving Life and liberty // – Washington, D.C. – 26 October 2001. URL: https://www.justice.gov/archive/ll/what_is_the_patriot_act.pdf
10. William T.R. Fox. Civil-Military Relations Research: The SSRC Committee and Its Research Survey // – World Politics, – January 1954. vol. 6, no. 2, – p. 278-288.
11. Yeung, H. W. C. Troubling economic geography: new directions in the post-pandemic world // Transactions of the Institute of British Geographers, – 2023. vol. 48, no. 4, – p. 672-680.

Summary

major Mehraj Huseynov

A conceptual view of national security

The article provides extensive information about the concept of national security and its importance in the modern world. The article examines the evolution of national security as a concept and how it has changed over time, reflecting the various aspects of national security, including military, economic, political, environmental and social. It also discusses the various challenges that states face in protecting their national security, including terrorism, cyber threats, climate change, and pandemics. In addition, various national security policies adopted by states to address these challenges, including military, diplomatic and economic policies, are analysed and the importance of international cooperation in protecting national security, including the role of international organizations such as the United Nations and NATO, is discussed. This article provides a comprehensive and in-depth overview of national security and its importance in today's world. Among the research methods used in the article, historical analysis, comparative analysis and systematic approach occupy a special place. Through these methods, various aspects of national security are analyzed for periods and countries, and the dynamics of this concept are investigated.

Keywords: *national security, international cooperation, cyber threats, terrorism.*

Резюме

майор Мехрадж Гусейнов

Концептуальный взгляд на национальную безопасность

В статье представлена обширная информация о понятии национальной безопасности и ее значении в современном мире. В статье рассматривается эволюция национальной безопасности как понятия и то, как она менялась с течением времени, отражая различные аспекты национальной безопасности, включая военные, экономические, политические, экологические и социальные. В нем также обсуждаются различные проблемы, с которыми сталкиваются государства при защите своей национальной безопасности, включая терроризм, киберугрозы, изменение климата и пандемии. Кроме того, анализируются различные политики национальной безопасности, принятые государствами для решения этих проблем, включая военную, дипломатическую и экономическую политику, а также важность международного

сотрудничества в защите национальной безопасности, включая роль международных организаций, таких как Организация Объединенных Наций и НАТО, обсуждается. В этой статье представлен всесторонний и углубленный обзор национальной безопасности и ее важности в современном мире. Среди использованных в статье методов исследования особое место занимают исторический анализ, сравнительный анализ и системный подход. С помощью этих методов анализируются различные аспекты национальной безопасности по периодам и странам, а также исследуется динамика данного понятия.

Ключевые слова: *национальная безопасность, международное сотрудничество, киберугрозы, терроризм.*